

Milan Tuček¹

Zdravotní způsobilost u železničních profesí

Služby zdraví při práci

Zdraví pracovníků má být odpovídajícím způsobem chráněno, avšak dlouhodobé udržení pracovní schopnosti a odpovídající výkonnosti v práci spolu s požadavkem zachování zdraví při práci vyžaduje nejen tuto „pasivní“ formu, ale zejména aktivní přístup označovaný pojmem podpora zdraví. Svou úlohu zde mají zaměstnavatelé, zaměstnanci, státní orgány a v neposlední řadě speciální odborné služby - **služby zdraví při práci** (*occupational health services, OHS*). Od roku 1989 se státy EU řídí Rámcovou směrnicí 89/391/EHS, která zahrnuje celou oblast bezpečnosti a zdraví při práci a která požaduje zajištění komplexu multidisciplinárních služeb pro zdraví a bezpečnost při práci označených **ochranné a preventivní služby** (*protective and preventive services*). Pracovnílékařské služby jsou nedílnou - lékařskou - částí těchto komplexních služeb, do nichž patří též činnost odborníků pro bezpečnost práce, tzv. průmyslových hygieniků (zaměřených zejména technicky a na problematiku expozic), odborníků pro organizaci práce, fyziologů a psychologů práce, ergonomů, toxikologů a jiných specialistů. Povinností zaměstnavatele je umožnit přístup k ochranným a preventivním službám nebo tyto služby zajistit (zřídit či nasmlouvat).

Hlavním úkolem služeb je konzultace problémů souvisejících se zdravím při práci a odborné poradenství. Právem zaměstnavatele je možnost zabezpečit plnění jeho zákonných povinností lékařskou službou odpovídající kvalifikace a kvality. Za odborníka na zdraví při práci v podnicích se považuje v EU **pracovní lékař** (*occupational physician*) znalý klinické medicíny a hodnocení rizik vyplývajících z práce (3). Pracovní lékař je kvalifikovaný zdravotnický pracovník, který má vhodný výcvik a který je zodpovědný za dohled nad zdravím při práci zaměstnanců jednoho nebo více podniků (ČSN EN ISO 12894). V jednotlivých zemích Evropské unie existují vzdělávací programy pro přípravu pracovních lékařů, které se ve svých náplních liší podle historických zvyklostí, kulturních tradic, potřeb a národní legislativy. Globalizační tendence ve výrobní praxi podniků vedou k jednoznačnému požadavku na vymezení společného „evropského“ základu kompetencí (*core competencies*) pracovního lékaře jako specialisty (*recognized occupational physician*) a jeho odborné přípravy, které by zaručovaly shodný přístup k řešení pracovnílékařské problematiky podniků ve všech zemích Evropské unie. Zmíněné úvahy úzce souvisejí s požadavky kontroly kvality pracovnílékařské praxe.

Evropské instituce (*Evropská kancelář WHO v Kodani, Evropská asociace škol pracovního lékařství EASOM, Evropská síť společností pracovních lékařů ENSOP a Sekce pracovního lékařství Unie evropských lékařských specialistů UEMS*) vypracovaly dokument pro vlády, politiky a manažery sektoru práce a zdraví k odpovídajícímu pochopení působnosti

---

¹ Doc. MUDr. Milan Tuček, CSc. České dráhy, a.s., Generální ředitelství Praha. Autor je odborný poradce ředitele personálního odboru ČD, a.s., specialista v pracovním lékařství, hygieně a epidemiologii s 25letou praxí, vysokoškolský učitel (docent) na 1. Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze, předseda Společnosti pracovního lékařství České lékařské společnosti J.E.Purkyně, držitel certifikátu EU pro systémy bezpečnosti a ochrany zdraví při práci (GOSH)

pracovního lékařství a úlohy pracovního lékaře (2). Dokument je důležitý také proto, že v některých zemích chybí praktickým lékařům a jiným lékařům vzdělávání odpovídající potřebám ochrany zdraví při práci. Pracovní lékaři plní nezastupitelnou úlohu v multidisciplinárním týmu ochrany zdraví při práci v oblasti vývoje a implementace politiky ochrany zdraví při práci na evropské, národní i zaměstnavatelské úrovni.

Zdravotní a odborná způsobilost osob v železniční dopravě

Zdravotní a odborná způsobilost osob při provozování dráhy a drážní dopravy je v České republice posuzována podle vyhlášky Ministerstva dopravy č.101/1995 Sb. ve čtyřech profesních skupinách podle hodnocení zdravotně – bezpečnostních rizik:

- osoby řídící drážní vozidlo a uchazeči o vydání průkazu způsobilosti k řízení drážního vozidla)
- osoby vykonávající činnosti, které přímo zabezpečují obsluhu dráhy, zabezpečují nebo organizují drážní dopravu a řídí se tvarovými, světelnými a zvukovými znaky a návěstmi nebo je dávají a uchazeči o výkon těchto činností
- osoby, které vstupují bez dozoru na provozovanou dopravní cestu a nepodílejí se přímo na zabezpečení obsluhy dráhy ani na zabezpečení nebo organizování drážní dopravy a uchazeči o výkon těchto činností
- osoby provádějící revize, prohlídky a zkoušky určených technických zařízení a uchazeči o výkon těchto činností

Uvedené rozdělení bylo provedeno z hlediska zajištění bezpečnosti vlastních zaměstnanců a bezpečnosti provozu železnice a podle podílu jednotlivých profesí na zajišťování bezpečného provozu a dopravy. Vyhláška stanovuje obligatorní vyšetření jako nezbytné minimum náplně preventivních lékařských prohlídek, kterou může posuzující lékař v případě potřeby rozšířit. Nejprísnější kritéria a tím největší rozsah vyšetření je stanoven pro vstupní prohlídky. Odborná vyšetření jsou součástí cca třetiny všech lékařských prohlídek. Doba platnosti lékařského posudku závisí na vykonávané profesi a věku (1 až 5 let) a může být ze zdravotních důvodů zkrácena. Podmínky zdravotní způsobilosti k práci posuzované při prohlídkách vstupních, pravidelných a mimořádných pro jednotlivé profesní skupiny jsou uvedeny v přílohách vyhlášky jako obsáhlý seznam až 23 vad, stavů a nemocí, které podmiňují zdravotní nezpůsobilost na straně jedné a u kterých je kladný posudkový závěr podmíněn posouzením odborného lékaře na straně druhé.

Kromě preventivních prohlídek nutných pro bezpečnou práci na drahách jsou podle platné legislativy prováděny další prohlídky a vyšetření, při nichž je posuzována zdravotní způsobilost (např. pro noční práci, pro řízení motorových vozidel). Orgány ochrany veřejného zdraví stanovují náplně a lhůty preventivních prohlídek na základě zařazení prací do kategorií rizik (kategorizace prací) u 13 zátěží faktory pracovního prostředí (prach, chemické látky, hluk a ultrazvuk, vibrace, neionizující záření a elektromagnetická pole, fyzická zátěž, pracovní poloha, zátěž teple, zátěž chladem, psychická zátěž, zraková zátěž, práce s biologickými činiteli, práce ve zvýšeném tlaku vzduchu). Obsah individuálních správních rozhodnutí o zařazení prací do kategorií s náplněmi a lhůtami lékařských preventivních prohlídek je pro zaměstnavatele i jeho smluvního lékaře závazný.

Posuzování zdravotní způsobilosti k práci

Posuzování zdravotní způsobilosti k práci vyžaduje znalost pracovních podmínek a zdravotního stavu posuzované osoby a je **součástí podnikové pracovnílékařské péče** (dříve

závodní preventivní péče). Vedle lékařských preventivních prohlídek (vstupních, pravidelných, mimořádných a výstupních) sem patří i kontrola pracovních podmínek (dohlídky na pracovištích, minimálně jedenkrát ročně) a další činnosti vyplývající z čl. 5 ratifikované Úmluvy č.161 MOP (Mezinárodní organizace práce) o závodních zdravotních službách (vyhláška MZV č. 145/1988 Sb.) Zdravotní způsobilost k práci posuzuje a lékařský **posudek o zdravotní způsobilosti k práci** vydává posuzující lékař **na základě znalosti pracovních podmínek, znalosti zdravotního rizika práce** (zdravotní náročnosti práce) včetně nezbytnosti používání osobních ochranných pracovních prostředků **po provedení pracovnělékařské prohlídky vstupní, pravidelné, mimořádné, výstupní a následně** prováděné lékařskými vyšetřeními.

Potřeba znalosti nároků práce a pracovních podmínek neznamena, že týž den či bezprostředně v souvislosti s posudkem konkrétního pracovníka musí lékař navštívit jeho pracoviště. Lékař však musí znát poměry v podniku do té míry, aby si dokázal dostatečně v souvislosti s vydáváním lékařského posudku vybavit, co představuje konkrétní práce, pracovní zařazení či pracoviště podniku. Zdravotnická zařízení vydávají prostřednictvím lékařů (nebo klinických psychologů) při výkonu zdravotní péče **lékařské posudky**. Lékařský posudek vždy obsahuje údaje, které umožní jednoznačně identifikovat posuzovanou osobu, posuzující zdravotnické zařízení a je opatřen datem zápisu, jmenovkou a podpisem lékaře, který ho vydal. K přípravě na povolání se lékařský posudek zpravidla vydává na přihlášce k přípravě na povolání, pokud se nejedná o lékařský posudek, vydávaný v souvislosti se změnou zdravotní způsobilosti v průběhu přípravy na povolání. **Lékařský posudek o zdravotní způsobilosti k posuzované práci, určený zaměstnavateli, je vždy ve svém výroku jednoznačný a neobsahuje diagnózu.** Posudkový výrok zní:

- a) posuzovaná osoba je k dané práci zdravotně způsobilá, nebo
- b) posuzovaná osoba není k dané práci zdravotně způsobilá, nebo
- c) posuzovaná osoba je k dané práci zdravotně způsobilá s podmínkou, která je v lékařském posudku vždy výslovně uvedena (podmínka nesmí obsahovat vyloučení posuzovaného z činnosti, která je nedílnou součástí práce)

Platnost lékařského posudku končí vždy nejpozději v den, kdy měla být provedena periodická prohlídka, nebo ke kterému byl na lékařském posudku stanoven termín provedení další pracovně lékařské prohlídky. Má-li posuzovaná fyzická osoba, k jejímuž zdravotnímu stavu byl lékařský posudek vydán, nebo osoby, pro které v souvislosti s vydáním tohoto posudku vyplývají povinnosti, za to, že lékařský posudek je nesprávný, mohou podat **návrh na přezkoumání** lékařského posudku do 15 dnů ode dne jeho prokazatelného obdržení. Pokud nebyl podán návrh na přezkoumání, je lékařský posudek platný ode dne jeho prokazatelného předání fyzické osobě. Pokud vedoucí zdravotnického zařízení nebo lékař (nebo klinický psycholog) návrhu na přezkoumání lékařského posudku nevyhoví, postoupí návrh jako odvolání do 30 dnů od jeho doručení správnímú úřadu, který vydal rozhodnutí o registraci tohoto zdravotnického zařízení nebo je zřizovatelem tohoto zdravotnického zařízení.

Mezinárodní unie železničních lékařských služeb (UIMC, *Union Internationale des Services Médicaux des Chemins de Fer*), která je součástí Mezinárodní železniční unie (UIC, *Union Internationale des Chemins de Fer*), vydala minimální kritéria posuzování zdravotní způsobilosti k práci (1). Pracovní skupina byla ustanovena, aby definovala minimální kritéria interoperability (součinnosti) pro personál evropských železnic týkající se zdravotní způsobilosti při zdravotních vyšetřeních v dopravě. Rovněž Sdružení evropských železnic (CER, *Community of European Railways and Infrastructure Companies*) ustavilo expertní skupinu pro začlenění lékařských požadavků do technických specifikací pro interoperabilitu subsystému „Provoz a řízení dopravy“ a do návrhu evropské směrnice na certifikaci vlakového personálu.

Generální ředitel Českých drah vydal s platností od 1.3.2007 Opatření o zdravotní péči o zaměstnance, schválené usnesením č.556 představenstva společnosti ze dne 21.2.2007 pod č.j. 62 537/2006-O10, které je vnitropodnikovým předpisem zahrnujícím pracovnělékařskou péči o zaměstnance podniku, očkování, kondiční pobyty, poskytování první pomoci, poskytování ochranných nápojů a problematiku užívání návykových látek. České dráhy, a.s. mají tak zavedeno standardní posuzování zdravotní způsobilosti k práci, které je součástí komplexního systému pracovnělékařské péče o zaměstnance železnice.

Literatura:

1. Kunz, W., Odenthal, W. : UIMC 1948 – 2004: More than 50 years. Viersen, Hölters 2004, 191 s.
2. Occupational Medicine in Europe: Scope and Competencies, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, 2000, 84 s.
3. Tuček, M., Pelclová, D., Cikrt, M.: Pracovní lékařství pro praxi. Příručka s doporučenými standardy. 1.vyd. Praha, Grada 2005, 344 s.
4. Rozhodnutí Komise č. 2006/920/ES ze dne 11. srpna 2006 o technické specifikaci pro interoperabilitu týkající se subsystému „Provoz a řízení dopravy“ transevropského konvenčního železničního systému
5. Opatření o zdravotní péči o zaměstnance schválené usnesením č.556 představenstva společnosti ze dne 21.2.2007 pod č.j. 62 537/2006-O10

V Praze, květen 2007

Lektoroval: Prof. MUDr. M. Cikrt, DrSc.
Státní zdravotní ústav, Praha